AMI A BALOLDALON TÖRTÉNIK.

ÍRTA

CSÁVOLSZKY LAJOS.

BUDA PEST, 1873
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.

Budapest 1873. Nyomatott Kocsi Sándornál, Sándor-utcza 13.

A nyomort és a nyomor biztos bekövetkezését rettegő aggodalmat látjuk mindenütt, a merre széttekintünk hazánkban. Az elemi csapások és az életölő járvány, mintha versenyre szálltak volna, megmérkőzni, hogy melyikük lesz képes nagyobb csapásokat mérni e szegény nemzetre.

És ha ily körülmények között, midőn a mindennapi kenyér után esengö milliók bajaival kellene foglalkozni első sorban mindenkinek, ki a közügyek terén áll, mi mégis pártunk politikai beléletéről akarunk és fogunk szólani, tesszük ezt azért, mert k é n y s z e r í t v e vagyunk rá.

Politikai pártéletünk következményeiben nemzetünk l é t e l é r e van döntő befolyással, midőn tehát a körülmények m e g k ö v e t e l i k a pártok helyzetének megvitatását, nem szabad keresnünk az okot, mely a vita elodázását indokolhatóvá tenné.

Egy esztendő óta, de különösen az utolsó hónapokban pártunk elveiről és eljárásáról oly fogalomzavar észlelhető, annyi ellenmondás és tömérdek ferde nézet látott napvilágot, hogy tájékozatlanságot találunk még ott is, hol joggal kereshetnénk a politikai helyzet teljes ismeretét.

A mi elvtagadás, politikai jellemtelenség volt még tavaly, az ma egyszerűen párttaktika. Az elveknek olyképeni értelmezése, melylyel egy év előtt becsülettel nem maradhatott volna pártunk tagja senki egy pillanatig sem, ma már semmit sem von le az elvhűségből. Azok a nézetek, melyeket

még tavaly, mint pártunk feladatával és érdekeivel össze nem egyeztethetőt, ostoroztunk, ma mint egyedül üdvözítő tanok hirdettettnek az országban. Szóval a fogalomzavar oly nagy, hogy csodálkozva kérdjük: hát nincs is, és tán nem is volt e pártnak politikai elvi álláspontja soha, mely kijelöli a czélt, megszabja az irányt, melyet a párt minden tisztességes és lelkiismeretes tagjának, míg a párt tagja, követni kell; hát tán nem is komoly férfiak, hanem politikát játszó gyermekek vagyunk, kik a szeszélyek változandósága szerint űznek játékot a haza legszentebb érdekével.

Ha csak arról volna szó, hogy egy két embert, kik eddig is csak a kormány támogatására ültek a baloldalon, a fusió varázsa átvisz a jobboldalra, szerencsés utat kívánnánk nekik, s felette nagy volna örömünk, hogy végre valahára megmenekült pártunk azon kétes elemektől, kik valóságos átkai minden politikai párt megszilárdulásának. De midőn azt látjuk, hogy a párt egyik főközlönye s maguk a vezérek tántorodnak le az eddig üdvösnek hirdetett és jónak bizonyult elvi alapról, akkor komoly, határozott állást kell foglalni a párt minden tagjának, kit választóinak bizalma a nemzet jogainak és követeléseinek tántoríthatlan védelmezésére küldött ide.

Magyarország választópolgárai, kik baloldali képviselőkre adták szavazatukat, tudni akarják és kell is, hogy megtudják; azok vagyunk-e még, a kik voltunk, s nem tűrhetik egy pillanatig sem, hogy képviseleti országos pártjuk az ingadozás, sőt több — az elvtelenség hírében álljon a világ előtt.

Magyarország baloldali elvet való polgárai immár hat esztendejé, hogy lelkük egész erejével küzdenek elveink győzelemre juthatása végett: hoztak áldozatokat. tűrtek szenvedéseket, némák maradtak sok fájó nélkülözésre, csak hogy

megmutassák, miszerint van e hazában egy párt, mely kitartó, fáradhatlab küzdelemre kész — ha kell, hosszú évekig — de elveiből nem alkuszik le semmit és nem hajtja nyugalomra fejét mindaddig, míg Magyarország teljes állami önállósága: mint nemzetünk jövőjének és jólétének egyedüli föltétele megszerezve nincs.

Irtózatos volna, ha e párt országgyűlési képviselete megunva a nemes, bár fáradtságos elvi küzdelem további folytatását, most egyszerre lerakná a fegyvert — semmivé téve hat év nehéz küzdelmeit, s megingatva a hitet milliók reményében hazánk önállósága, nemzetünk független államisága iránt.

Lehetnek és vannak is nézeteltérések minden pártban. Minél több önálló gondolkozása fő van a pártban, annál gyakoribb a nézeteltérés. S ez nem baj. De vannak e l v e k, a párt létezésének alapelvei, melyeket föladni vagy elhagyni egy pillanatig sem szabad soha semmi áron. A párt léteiét igazoló alapelvek vallásában tántoríthatlanoknak kell lenni mindnyájunknak s komoly elvű férfi köteles is azokat szentül és sérthetlenül föntartani mindig, mig a pártnak meg nem szűnt tagja lenni.

S minthogy épen eme sértetlenül föntartandó a l a p e l v e k r e nézve hallottuk az utóbbi időben a legtévesebb nézeteket és absurd állításokat a helyzet tisztázására, hazánk baloldali elvű polgárainak némi tájékozására, megkísértek egyet mást előadni — röviden, a mennyire tudom,komoly higgadtsággal, a mint az ügy fontossága megköveteli.

Két szempontból kívánok a kérdéshez hozzászólani: először, mikor és mennyiben tért el az országgyűlési b a l o l d a l i k ö r az ellenzék eddig követett elveitől; másodszor, miben vétettek e g y e s e k a baloldal programmja ellen.

Ghyczy Kálmán

és

a baloldal progr a m m j a.

Az 1867 június havában keletkezett baloldali párt programra, egynémely pontjában nem lévén határozott, inig más pontjai ellenmondást tartalmazván — átalánossá vált az óhaj, úgy az országban, mint a képviselőház baloldali tagjai között, hogy egy határozott, minden kételyt és félremagyarázást kizáró párt programra állapítassék meg.

A siker elérésére az egyetértést, a tömörülést nélkülözhetetlennek tartotta a baloldal minden tagja. S minthogy az egyetértés és tömörülés első és nélkülözhetetlen föltétele: a világosság és határozottság — világos és határozott programra megállapítása volt az átalános óhajtás.

Ekkor és igy keletkeztek a bihari pontok, melyek először a nagyváradi baloldali értekezleten, később — april 1-én 1868-ban Pesten — a baloldali kör értekezletén a következő pontokban állapíttattak meg:

„Magyarország semmi más nemzetnek vagy orzágnak alá nem vetett, szabad és független ország; a párt inindcnekelöüi feladatának azt tekinti tehát, hogy minden alkotmányos eszközökkel odahasson, hogy mindazon törvények, melyek hazánk említett függetlenségének ellentétben állanak, megszüntessenek — megszüntessék ennélfogva:

a delegatió intézménye

a közös minisztérium;

azon törvényes intézkedések pedig, melyek biztosításunkra szükségesek, létesítessenek,

létesítessék ugyanis az önálló magyar hadsereg,

létesítessék pénz és kereskedelmi ügyünk függetlensége ,

létesítessék hazánk törvényes függetlenségének diplomatikai elismerése.“

Ezen ez é l b ő l , ezen xzélra egyesült a párt. Magyarországot független, önálló állammá tenni, melynek megvan minden atributuma: hadserege, pénzügye, külképviselete és mely érdekeinek teljesen megfelelő önálló kereskedelmi politikát követhet. Ez volt politikánk.

Minden anyagi és szellemi felvirágzásnak első föltétele, hogy először is független legyen az ország és e független országban a nemzet saját sorsának független és szabad ura legyen. Ez volt jelszavunk, aki ellenkezőt mondott, az nem volt velünk.

Ezek voltak az elvek, melyeket vallott s melyeket szentül és sértetlenül föntartani ünnepélyesen fogadott minden baloldali képviselőjelölt választói előtt. És hogy ez elvek helyesek voltak, hogy ez elvek megfeleltek a nemzet óhajtásainak, követeléseinek és aspiratióinak, az kétségtelen lön: egyrészt a kormány politikának hazánk érdekeit mindig mélyebben veszélyeztető romlásos következményei által; másrészt az által,hogy a baloldal,az országházban ugyan nem, de az o r s z á g b a n évről-évre nőtt, számban, erőben és tekintélyben s a legutóbbi választásoknál is a kormánypárt csak úgy vélte saját részére megszerezhetni az országgyűlési többséget, ha szövetségessóvé teszi a brutális erőszakoskodások, a hitvány vesztegetések és visszaélések egész gyalázatos hadát.

Hogy ez elvek áldást hoznak hazánkra, s hogy ez elvek előbb utóbb diadalra is jutnak — ha csüggedést nem ismerve jellem szilárdsággal és férfias kitartással hangoztatjuk azokat — arról meg voltunk győződve mindnyájan, kik a párthoz tartozunk.

Némelyek a jobbboldalon nem hitték, hogy a fönnebbi programmban a párt minden tagja egyetért s a jobboldali sajtóban hallatszott a suttogó hír, hogy Ghyczy Kálmán nem helyesli a baloldal programmmjáuak pontjait. De Ghyczy Kálmán legott — 1868. decz. 13-án — egy hatalmss nyilatkozatot tett közzé, melyben határozottan kijelenti:

— hogy a programmot elfogadja, ahhoz hozzájárul s pontjainak érvényesítését tehetségéhez képest elé fogja mozdítani. —

Így állván a dolog, méltán meglephetett mindenkit Ghyczy Kálmánnak múlt év szeptember 7-iki nyilatkozata, melyben egy pár rövid év sikertelen harcza után feladja a programmunkban foglalt elvek egy nagy részét. Ki merte volna hinni, hogy az imént idézett nyilatkozat után egy pár évre Ghyczy Kálmán egy másik nyilatkozatot tesz, melyben azt mondja:

hogy mostani pártállásunk káros a haza közügyeinek elintézésére, amelyben azt mondja, hogy a baloldal által eddig követett álláspontou tovább meg nem maradhat, amelyben azt mondja; hogy elvi áldozatokat kell hozni annak, aki az általa felállított új programmot akarja működése alapjaid elfogadni s amelyben a delegatiók inztézményét és a közös minisztériumot föntartandóknak nyilatkoztatja ki.

Erre — Ghyczy Kálmánnak 1868. decz. 13-án tett vallomása után — nem lehettünk elkészülve s fájdalmasan lépett meg mindnyájunkat kik állami önállóságunk teljes helyreállítását elveink kitartó, férfias küzdelmétől vártuk és reméltük.

Évek kellenek apróbb reformok keresztül vitelére is — és elveszteni a hitet 3 —4 év alatt oly elvek érvényesülhe-

tése iránt, melyek nem köveseidet, mint hazánk állami függetlenségét. czélozzák — ehhez roppant mértéke kell a kishitűségnek s politikai bátortalanságnak.

De hát mindenkinek saját meggyőződése az ö menyországa. S ha bár a legmélyebb hazafmi fájdalommal láttuk is, mint vonja be a vezér a zászlót, melyet négy év előtt az ország hazafias érzelmű polgárainak buzdítására kitűzött, nem jöhetett ajkunkra vád, mert valamint tiszteletet követelünk saját meggyőződésünk részére, mi is, úgy tisztelni tudjuk a jóhiszemű meggyőződést másban is.

De nem lehetett helyeselnünk s nem lehet helyeselnünk soha Ghyczy Kálmán t o v á b b i e l j á r á s á t.

Ghyczy Kálmán nemcsak tagja de e l n ö k e is megmaradt azon politikai körnek, melynek sem elveit, sem állását, sem eljárásának helyességét nem osztotta többé.

Tudom, hogy fájdalmasan esett volna a megválás, de ha „polgári és hazafiúi kötelessége“ nem engedte őt akadályozni abban, hogy a párt elveivel, állásával és eljárásával e l l e n k e z ő meggyőződését nyíltan kimondja, úgy nem lelt volna szabad magát a k a d á l y o z t a t n i abban sem,hogy elhagyja azt a pártot, melynek alapelveit, szeptemberi nyilatkozata által nem tartotta többé magára nézve kötelezőknek.

Amint Ghyczy Kálmán szept. 7-én kijelentette, hogy ö m e g s z ű n t a baloldal e d d i g k ö v e t e t t programmjának hive lenni; amint kijelentette, hogy az ellenzék által őt pontban hirdetett alapelvek t e l j e s s é g é t ö többé nem osztja — Ghyczy Kálmán előtt csak egy lit volt: elhagyni azt a pártot, melynek alapelveit — a párt léteiét igazoló alapelveket — nem vallhatta többé magáénak.

Azok aztán, jobbról úgy mint balról, kik a Ghyczy Kálmán által felállított új programmot tartották volna meggyőződésükhez képest hazánk ügyeinek vezetésére a legczél-

szerűbbnek, csatlakoztak volna Ghyczy Kálmánhoz, akik nem, azok megmaradtak volna régi helyeiken, eddig vallott elveik mellett.

Ez lett volna az igazi egyenes út. Ghyczy Kálmán nem követte ezt. Megmaradt a kör kebelében s igy szept. nyilatkozatáról joggal el lehet mondani, hogy ez képezi azon szálkát, mely folyton sajog a baloldal testében, hogy ezen nyilatkozat volt az, mely egy év óta erélyben, határozottságban és következetességben folyton akadályozta a baloldal országgyűlési működését., hogy ezen nyilatkozat volt az, mely felbátorította a kishitüekct, gyávákat és hatalom után sovárgókat rálépni a jogfeladás terére, melyen most már rohamosan látjuk őket haladni.

Hogy ily s ehez hasonló esetekre vonatkozólag mily helyesen gondolkoztak eddig a baloldal férfiad, azt legjobban megmutatjuk, ha idézzük Csernátony nézeteit. Két év előtt Csernátony azt monda:

„hogy az ellenzék megvárhatja és meg is várja minden tagjától, hogy e párt létjogát jelző elveket szigorúan és lelkiismeretesen megtartsa“ — és ha akadnak, kik a pártprogramul egyik vagy másik pontját nem tartják többé föntarthatónak, azok legjobban cselekszenek, ha elválnak tőlünk, „mert — úgy mond Csernátony - szükségesnek és üdvösnek tartjuk, hogy az alkotmányos ellenzék legyen képviselve egy oly párt által, mely a delegationalis időtlenség táplálására egyetlen egy lépést sem tesz.“ — „Mert e pártot — mondja tovább Csernátony — nem egyes emberek tartják fenn, hanem fen tartják elvei. E párt állását még az sem gyöngíthetné meg, ha elhagyatnék vezérei által. E pártból kiválhatik időnkint egykét ember; de ezen urak nem visznek magukkal senkit és semmit személyiségeiken kivid. A párt, az ellenzék marad, ami volt, nélkülük is, mint ma-

radt a párt és ellenzék a balközépi programm valósítására — még akkor is, ha elvesztenők mind Ghyczyt, mind Tiszát. Egy szóval, aki nálunk új, g y ö n g é b b alapot akarna csúsztatni a párt alá, azt magára hagyná az egész párt.“

Így beszélt s derekasan beszélt két év előtt Csernátony. Óhajtom, hogy az itt idézett szavak visszhangra találjanak minden becsületes baloldali érzelmű polgár szívében. Meglehet, hogy Ghyczy Kálmán, ki egy új és g y ö n g é b b alapot akar a párt alá csúsztatni, nem hagyatik egészen magára; lehetnek, kik vele fognak tartani; jó, legyenek, de pártunk, mint párt nem követheti őt, mert e párt, ha elveihez hű akar maradni továbbra is, „a delegationális időtlenség táplálására nem tehet egy lépést sem.“

De ha nem helyeselhetjük , hogy Ghyczy Kálmán megmaradt a pártban még akkor is, midőn e párt elveinek nagy részét már feladta, még kevésbé helyeselhetjük, sőt határozottan roszalnunk kell a baloldali kör magatartását Ghyczy új programmjával szemben.

Nem állítom — a pulyaság állíthatná csak — bogy Ghyczy Kálmán nyilatkozata nem volt káros hatással az ellenzék országos ügyére. I)e valóban károssá csak azon h a t á r o z a t által vállt, melyet a baloldali kör folyó év junius 18-án hozott.

A baloldali kör amit egy év előtt elveivel megegyeztethetőleg még nem talált k i m o n d h a t ó n a k, kimondta azt egy év után, midőn f. év jún. 18-ki értekezletében egy határozatot hozott, melyben kijelenti, hogy a z o n t a k t i k a , m e l y e t a p á r t v e z é r e i G h y c z y é s T i s z a K á l m á n k ö v e t n e k , a p á r t t e l j e s h e l y e s l é s é t b í r j a .

Ezen határozat által lett h ü 11 e n az országgyűlési baloldali kör az országos baloldali párt e l v e i h e z .

Az országgyűlési baloldali kör teljes helyesléssel fogadja

Ghyczy Kálmán taktikáját. Helyesli azt a taktikát, mely a baloldal pártállását k á r o s n a k tartja az ország ügyeire; helyesli azt a taktikát, mely a baloldal által követett álláspont el h a g y á s á t tanácsolja; helyesli azt a taktikát, mely tőlünk elvek f e l a d á s á t kívánja; helyesli azt a taktikát, mely m e g t a r t a t n i kívánja a delegatiót és közös minisztériumot.

Nem lehetetlen, hogy a baloldali kör ily képtelenségeket tegyen. De igen, már meg is tette: ott van június 18-án hozott határozatában. Ha nem akarjuk gúny és nevetség tárgyává tenni magunkat, ha nem akarjuk mistifikálni a nemzetet, haladéktalan kötelességünk a legközelebbi értekezleten h a t á r o z a t o t hozni, nyíltat, egyeneset, férfiasat, mely kizárjon minden kétséget az iránt, hogy megmaradtunk-e a régi elveink mellett, vagy elfogadtuk Ghyczy Kálmán uj programmját.

S mily óriási fogalomzavar. Mennyi következetlenség. A párt ünnepélyesen kijelenti, hogy elveiből nem ad fel egy hajszálnyit sem, s ugyanakkor vezérévé teszi azt, a ki már feladta ez elvek nagy részét; a párt ünnepélyesen kijelenti, hogy megmarad r é g i á l l á s p o n t j á n , s ugyanakkor elfogadja azt a taktikát, mely ez álláspont t a r t h a t l a n s á g á t hirdeti; a párt ünnepélyesen kijelenti, hogy Magyarország teljes állami önállósága első és legfőbb törekvése, s ugyanakkor teljes helyeslést szavaz Ghyczy Kálmánnak, ki a delegatiót és közös minisztériumot föntartani kívánja.

De hát komédiát jöttünk ide játszani az ország legszentebb ügyeivel. Hát annyira gyávák vagy egytigyiiek vagyunk, hogy nem merjük vagy nem tudjuk megmondani magunk sem, hogy tulajdonképen mit akarunk? Mit gondoljon az a becsületes választópolgár, ki jóhiszeműleg adta szavazatát az ellenzéki elvek győzelmére, hogy váljon ott áll-e

országgyűlési pártja az eddig hirdetett elvek teljességének alapján, vagy ott, a hol áll Ghyczy Kálmán! Lehet, egyik jobban szereti, ha ott áll, a hol Ghyczy Kálmán, a másik, ha megmarad ott, hol eddig állót — mind egy — de az ország baloldali választóinak tudni kell, hol állunk. Azt hirdetni a párt részéről, hogy nem adjuk fel a zászlót, s vezérnek kiáltani ki azt, a ki állítja, hogy e zászló a haza romlására vezet, ez őrültség s méltán megérdemeljük, ha indignatióval fordul el tőlünk a nemzet az elvekkel való ily könnyelmű játék szemléletére.

Míg szavam lesz az ország ügyeihez, pedig ahoz mindig lesz, míg magyar ember leszek, nem fogom tűrni tudni soha, hogy az oly nagy és szent ügyek, mint az ellenzék ügyei, a fogalomnak zűrzavarában ás a következetlenségek hóbortjai által nevetségessé váltjának.

Lehetetlen tovább e helyzetben megmaradnunk. Határozni kell, mit sugall lelkiismeretes meggyőződése minden képviselőnek: elfogadni politikai működése alapjául Ghyczy Kálmán uj, lényegesen megváltozott programmját, vagy szilárdan megmaradni továbbra is a baloldal eddig követett politikája mellett.

E kérdés elől nem lehet többé kitérni. És e kérdés határozott feleletet vár minden képviselőtől, kire a választók a haza szent ügyeinek becsületes és lelkiismeretes védelmét bízták.

*

És itt nehány szót azoknak, kik a különböző politikai meggyőződést minduntalan Ghyczy Kálmán nagy nevével és fényes nevének tekintélyével akarják elnyomni a párt csekély tehetségű tagjaiban.

Meg nem engedem senkinek, hogy kétségbe vonja mély tiszteletemet, melylyel Ghyczy Kálmán személye iránt visel-

totem. Ha ezt megengedhetném, önnön hitványságomról szolgáltatnék ki bizonyítványt. Tisztelettel hajlok meg a nagy tudomány, a szeplőtlen becsületesség s a fáradhatlan munkásság előtt, de semmiféle tisztelet sem akadályozhat meg senkit, hogy politikai téreu mindenki kérlelhetlen szigorral teljesítse haza fiúi kötelességét: kimondván meggyőződését nyíltan és ingadozás nélkül mindenkor és mindenkivel szemben.

S meglehet róla győződve mindenki, hogy nem léha könnyelműséggel írom le e szavakat; fájdalom kísér ajkamra minden szót, s érzem roppant súlyát a helyzetnek, mely engem, porszemet, vele a nagy múltú tekintéllyel szemben kényszerít, de nincs reám nézve más választás: elnémulni végkép, vagy c s a k i s igy szólani, a mint szólok. Hazámat önálló, szabad, független állammá tenni mindenekelőtt — s mert ez politikai hitvallásom istensége: politikai eljárásomban Ghyczy Kálmán vezércsillagom nekem többé nem lehet.

Én hazánk állami teljes önállóságának zászlóját követem; követtem Ghyczy Kálmánt, míg e zászló kezében volt. Megszűntem őt követni abban a pillanatban, melyben e zászlót letette.

Elvekben, nem nevekben van zászlója a politikai pártoknak, és ha a példás becsületesség és nagy név elegendő volna arra, hogy valakinek politikai hitvallását kövessük, akkor ép oly joggal kérdezhetnék tőlem, hogy mért nem követem Deák Ferenczet, kinek sem tudományát, sem becsületességét nem vonta kétségbe senki.

Igaz, egy oly tehetség elvesztései mint Ghyczy Kálmán, megérzi minden párt, de emberért elvet politikai pártnak feláldozni soha sem szabad. Mert mit ér az ember, bármily tehetség legyen is, ha feladjuk az elvet, melyet tehetségének nagy hatalmával az védeni hivatva volna. Az léha politikus

s nem komoly férfi, ki egyes emberek iránti kegyelet, vagy tiszteletből lemond elveiről meggyőződése ellenére is.

A politika nem érzelgéstan, hanem az elvek komoly harcza. S itt nem arról van szó, hogy tisztelj ük-e Ghyczy Kálmán példás becsületességét és fáradhatlan munkásságát — mert ezt tesszük mindnyájan — hanem szó van arról, hogy az a politika, melyet Ghyczy Kálmán múlt óv szept. 7-én hitvallásává emelt, a mi politikánk-e vagy nem?

És erre határozottan kell válaszolnunk, hogy nem.

1861-ben egy politikán voltunk Deák Ferenczczcl, de bármily bölcs és becsületes hazafi legyen is Deák, még sem maradtunk meg politikája mellett, m i h e l y t a megalkotott közösügyi törvényekben elhagyta a 61-iki feliratban vallott elveit és ha Deák Ferencz bölcsessége és becsületessége nem volt elég arra, hogy ellenkező meggyőződésünk daczára is vele maradjunk, úgy nem maradhatunk meg többé Ghyczy Kálmán mellett sem, mert nekünk, kiknek Magyarország teljes állami önállósága politikai hitvallásunk, nekünk nem lehet vezérünk az, ki elfogadja és föntartandónak jelenti a bécsi birodalmi ministeriumnak saját ügyeink felett való rendelkezési jogát és meghajol a delegatió idétlen intézménye előtt.

Csernátony és a kormányképesség.

Rövid politikai pályámnak nem volt még kellemetlenebb pillanata, mint ez, midőn e sorokat írom. Szerettem volna, ha megmenekülhetek tőle. Nem azért, mintha a politikai viták heves küzdelmétől telnék, nem, hanem fájólag hat lelkületemre, tollat venni kezembe az e l l e n, kivel az elvi harczok terén szoros összeköttetésben és egyetértésben voltam évekig; fáj, nagyon fáj szembe állítani magamat azzal, kinek eddig o l d a l a m e l l e t t küzdöttem mindig, — s kivel e g y ü t t küzdeni ma is, volna l e g ő s z i u t é b b óhaj tásom.

De hát hiába, a politikai pályának rideg kötelességei vannak. A politika nem acceptál semmiféle személyes fájdalmat, hanem szigorúan megköveteli polgári kötelességeinek hűséges teljesítésiét mindenkitől. Teljesíteni akarom tehát kötelességemet ón is, ingadozás nélkül mindig — becsületesen amíg élek.

*

Tavaly szeptember 21-én mondta ki Csernátony az Ellenőrben először azon n é z e t é t, mely azóta oly sok vitára adott és ad még ma is alkalmat s melynek következtében őt az eddigi értelemben vett baloldal hívei közzé számítanunk merő lehetetlenség.

S e *nézet* az: hogy pártunk jelentse ki, miszerint kész kormányra lépni a jelenlegi alapon is, és pedig anélkül, hogy fejedelmi előleges felhatalmazást nyerne oly törvényjavaslatok előterjeszthetésére, melyek által a közösügyi törvényeket programinunkhoz képest módosítanunk lehetne.

Ez az, amifelett Csernátony körülbelül egy esztendeje erőlködik, hogy bebizonyítsa, miszerint fönnebb idézett nézete által nem lett hűtlen eddigi elveihez, és hogy megmutassa, miszerint az ország érdekében üdvös dolgot cselekszik, midőn nézete elfogadására hívja a baldal híveit.

Lássuk, mennyire van Csernátonynak igaza.

Pártunk programmja két fő vészből áll. Első részét képezik azon — úgynevezett bihari — pontok, melyekről már szólottunk; másik részp kijelöli az utat, melyet a pártnak követni kell akkor, ha többségre jut.

Mi a feladata a pártnak, ha többségre jut, erről hosszas és kimerítő viták folytak 1868-ban a delegatióba lépés folytán rövid időre ketté szakadt baloldal vezér férfiai között.

A „Hon“, mint Jókai és Csernátony nézeteinek orgánuma 1868. január 14-iki számában Tisza, Gfhyczy és elvtársaikhoz azt a kérdést intézte:

„Váljon úgy fogják-e fel a helyzetet ók is, hogy az iij közjogi alapon meggyőződésük szerint a nemzet jövőjét biztositólag üdvös eredménynyel kormányozni nem lehetvén, ezen az alapon az ellenzék, nevezzék azt bármi nomenclatioval, kormányt alkotni, kormányozni magát hivatva nem érezheti soha.“

Erre Tisza Kálmán a „Hon“ jan. 21-ki számában többi között a következőket válaszolá:

„Nem mondhatja el egy párt sem, hogy addig, míg a rósz törvény megváltoztatva nincs, a kormányt által nem veszi, de viszont egy — nem csupán hatalom és hivatal után sóvárgó — párt sem vállalhatja el a kormányzást, míg biztosítva nincsen az iránt, hogy első teendője a

rosznak megváltoztatása, jobb helyzetnek, jobb alapnak létrehozása lehet. A politikai becsületesség; hol folyó nézet — mond tovább Tisza — hogy sehol soha egy párt sem vállalhatja el a kormányt anélkül, hogy biztosítva legyen a szerinte rósz alapnak megváltoztatása iránt.“

Tisza Kálmán válasza, mint mindenki láthatja, a Kon által feltett kérdésre világos és határozott volt, S én részemről határozottabb feleletet nem kívánnék soha. De Tisza Kálmán újból nyilatkozott, még világosabban, még határozottabban a Hon jan. 26-iki számában, midőn a következőket mondá:

„Az ellenzék részére a kormányzást a jelen alapon lehetetlennek tartom s a magam részéről — úgymond — ezennel határozottan nyilvánítom, hogy azon ellenzék tagjai, kik a jelen közösügyi alapot annyi erélylyel ostromolták, ezen az alapon kormányt alkotni, kormányozni magukat hivatva nem érezhetik soha.“

Ez volt Tisza Kálmán elve és politikai hitvallása 1808-ban. És e hitvallás felett Csernátony a Hon febr. 5-iki számában teljes örömét és megnyugvását fejezte ki,

„mert annak — úgymond Csernátony — hogy valaha az ellenzék kormányt alakíthasson, első föltételül tekinti, hogy biztos legyen az, hogy első tette magának az alapnak megváltoztatása lehetend.“

És itt hosszasabban fejtegetvén saját álláspontját is, Csernátony a következőket mondja:

„Aki csak azért sorakozik az ellenzékhez, mert reményű, hogy ez kormányra juthat a közösügyi alapon is, az jól teszi, ha magának más tábort keres, mert a mi álláspontunkból csak akkor lehet minisztériumba lépni, midőn a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslat terjesztethetik az országgyűlés ebbe.“

Ilyen elvei voltak Csernátonyuak 1868-ban. S mit mond Csernátony most?

Azt hogy ez absurdum — azt, hogy ő politikai hitvallásunk oly értelmezését, miszerint pártunk csak akkor léphet kormányra, ha biztosítva van, hogy a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszthet az országgyűlés elé — képtelenségnek tartja.

kS ezek után mondja Csernátony, hogy ő nem változtatta elveit; s ezek után bizonyítja a Tisza Kálmán, hogy Csernátony elvhűsége minden kétségen fölül áll.

Sokszor bámulatba ejtett már bennünket 1867 óta az ámításban való határtalan merészség, de ehez hasonlót még nem tapasztaltunk soha a jobboldalon sem.

Ott van uram, napnál világosabban megírva, hogy az ö álláspontjukból csak akkor lehet a kormányra lépni, ha a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslat terjesztethetik az országgyűlés elé, s esküsznek rá, hogy ez másképen nem is lehet, és nem is szabad, hogy másképen legyen soha — és ma, midőn épen ellenkezőjét állítják,.midőn ahsurdumnak, képtelenségnek nyilvánítják saját előbbi állításaikat, ma azt akarják elhitetni az országgal, hogy ők megmaradtak nézeteik mellett. Nem, ily politikai képmutatást nem mertünk föltételezni soha az ellenzék vezérférfiaiban!

Tisza Kálmán és Csernátony együtt állították 1868-ban, hogy a párt, ha becsületes akar maradni, nem válalhat kormányt soha, míg a fejedelem előleges beleegyezését nem adja a közösügyi alap megváltoztatására — és ma mit akar Csernátony ? azt akarja, hogy jelentsük ki, miszerint mi baloldal, kormányt vállalunk a jelen alapon is a nélkül, hogy a delegatiók, a közös birodalmi minisztériumok, az osztrák egységes hadsereg megváltoztatására biztosítást kívánnánk. De azért Csernátony nem változtatta elveit, és Tisza Kálmán is bizonyítja, hogy Csernátony elvhűsége minden kétségen fölül áll.

Azon kérdésre, hogy ha pártunk többségre jut, s jogosulva lesz a kormányzásra fejedelmi megbízást nyerni, mi történik akkor, Csernátony a Hon 1868. febr. 5-iki számában igy felelt:

„Vagy az, hogy fölhatalmaztatik a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszteni az országgyűlés asztalára, vagy pedig az, hogy a minisztérium alakításra teendő föltételei visszautasítatnak a király által. Az első esetben létjoga a kormányon igazolva lévén első tette által, fog kormányozni. A második esetben marad továbbra is az ellenzék álláspontján, szemben a minoritás minisztériumával, mely, hogy tarthat-e soká s miféle emberekből állhatna, azt találgatni idővesztegetés lenne.“

Csernátony tehát pártunknak kormányra léphetését a jelenlegi alapon csak akkor tartotta megengedhetőnek, ha felhatalmaztatik a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot előterjeszteni. És most? Most ezt „képtelen“ politikának mondja, melyet magától ehitasit, s mely csak a „vaksors szeszélyeitől várja az ország ügyeinek fidvét.“ Most azt mondja, hogy ennek a politikának nincs jogosultsága, hogy ezt a politikát a balközép sohsem vallotta. Most ezt a negatív, majd a 48-as párt politikájának nevezi, s nemcsak megengedhetőnek, de kötelességnek tartja, hogy pártunk kormányt vállaljon a jelenlegi alapon még akkor is, ha nem hatalmaztatik fel a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszteni az országgyűlés elé. De azért Csernátony nem változtatta elveit s Tisza Kálmán bizonyítja, hogy Csernátony elvhüsége minden kételyen fölül áll.

Gúny és kaczaj volna feleletünk csak a politikai következetlenség eme óriási hóbortjaira, ha nem oly nagy és szent ügyek forognának szóban, mint a mily nagy és szent ügyek azok, melyek a magyarországi ellenzék léteiének alapját képezik. De így azon komolysággal s rendíthetlen szi-

lárdsággal, melyet az elvekhez való szigorú ragaszkodásban szent kötelességévé tett mindnyájunknak a választók bizalma, föl kell egyenesednünk azok előtt, kik akár kimerültségből, akár kishitűségből nem akarják tovább folytatni az elvek harcát, hogy hadd menjenek a hova meggyőződésük viszi, de ne compromittálják a pártot, melynek becsületes, kitartó győzelmétől egy ország — szegény hazánk jövője és jóléte függ.

Elismerjük mi minden jóhiszemű nézet jogosultságát, s lehetnek esetek, midőn azok, kik eddigi nézeteik mellett való megmaradással nem vélnek sikert arathatni, más nézetre térnek, hogy könnyebben elérhessék a végczélt. Ily esetekben aztán lehet vitatkozni: váljon czélszerűbb lesz-e letérni a régi útról vagy megmaradni azon — de azt mindig és mindenkitől megköveteljük, hogy i g a z a t mondjon, hogy nyíltan, férfihez illő őszinteséggel vallja be, ha bármi körülmények miatt is, de megváltoztak nézetei.

„Legjobb politika a becsületes igazmondás“. Ezt vallotta eddig Csernátony. De midőn most azt javasolja, hogy pártunk lépjen kormányra a közösügyi törvények eltörlésének előleges biztosítása nélkül is, és mégis azt erősíti, hogy elvei nem változtak semmit — akkor Csernátony előtt nem a legjobb politika többé a „becsületes igazmondás.“

S ez az, amit meg nem lehet bocsátani Csernátonynak. Bámulatra ragadott gyakran, tisztelettel hajoltam meg mindig azon óriási lelki erő s erkölcsi bátorság előtt, mely Csernátonyban ék. Ritka ember, kit a természet az emberi tulajdonságok eme drágagyöngyeivel oly nagy mértékben elhalmoz mint Csernátonyt. És mégis, most Csernátony az, ki az ámítás mesterségéhez folyamodik, hogy elidegenítsen egy pártot eddig föntartott politikai hitvallásától.

Hát restelli Csernátony, hogy nézetei megváltoztak? De ha a közjó kívánta nézeteinek megváltoztatását. Vagy fél,

hogy ha őszinte lesz, magára marad politikájával s csupán az ámítással vél politikájának híveket szerezni '1 De hát van-e az oly hívek csatlakozásában köszönet és tartósság, a kiket az ámítás visz oda?

Ne űzzünk gúnyos és kisszerű játékot elveinkkel. Az ellenzék programúi ja nem oly programúi, melynek bujkálva, titkos félhomályban lehetne életet szerezni, az csak az ország nyílt, szabad akarata, a nemzet hazafias érzelmeinek melege által érlelődhetik áldásos gyümölcsösé.

Azok, akik megunták a várakozást, belefáradtak a küzdelembe s most minden áron kormányra: hatalomra akarnak jutni, azok hagyják el a pártot. A pártprogramm mindönkitől megköveteli, legyen az vezér vagy közkatona, hogy mindaddig, mig meg nem szűnt a pártnak tagja lenni, tiszteletben tartsa alapelveit.

„Én részemről — ezt írta Csernátony nem rég — ha akár balra, akár jobbra vonzanának nézetein), ezen helyzetből, melyen pártom elvi és fegyelmi létele állást foglalt, egy perczig sem kétkedném nyilvánítani sajnálatomat, hogy kénytelen vagyok a pártból kiválni, mert egy perczig sem szeretném kitenni magamat annak, hogy mindenféle magyarázatokra adjon alkalmat ott maradásom.“

Igen helyes beszéd, csakhogy a gyakorlatban nem lett volna szabad a beszéd logikája alól kibúvni. Csernátony ezt a helyzetet, melyben most van pártunk, „romlásos“-nak mondja s igy kétségtelen, hogy nézetei ezen helyzetből máshová vonják őt; a pártot azonban, — hiába biztosított bennünket, — mégis kitette a „mindenféle magyarázatoknak“ bennmaradása által.

Egy politikai párt programra megkívánja, hogy a kik egyszer ráállottak, azok tartsák is meg. Akik jónak találták, midőn ráléptek de nem találják jónak ma már, azok

hagyják el, de ne forgassák fel. A párt nem egy két emberből áll, hanem áll az ország polgárainak milliói-ból. Azért, hogy egyesek az elvekhez való hűtlenség vád-ját könnyebben viselhessék, hűtlenségre akarnak csábí-tani egész pártot. De őrködik még felettünk a nemzet jó szelleme, s hiszünk hazánk fiainak józan eszében és hazfias érzelmeiben, hogy kipróbált elveik erős vára nem fogja meg-nyitni a kaput a csábító szavak előtt.

Akik nem akarnak többé azok maradni, akik eddig vol-tak, azok menjenek, ahová nekik tetszik, de a párt marad, ami volt, az elveknek becsületesen kitartó pártja, az ingado-zás nélkül előretörekvés pártja s ne is engedje isten, annyira lábra kapni a politikai erkölcstelenséget, hogy Magyarország úgy mutattassék be a világnak, ahol már nem is egyesek, hanem egész pártok hűtlenül elhagyhatják elveiket, az or-szág közvéleményének méltó megvetése nélkül.

Miután Tisza és Csernátony egy pár év előtt nyíltan, határozottan és ünnepélyesen kijelentették, hogy addig, mig biztosítva nem lesznek, miszerint a közösügyi törvények meg-változtatására törvényjavaslatot nem nyújthatnak az ország-gyűlés elé, a kormányzásra nem vállalkozhatnak és nem is fognak vállalkozni soha, és miután ez a „soha“ ime most öt rövid évre redukálódott, kétségtelen, hogy fontos okok le-hetnek azok, melyek az elvek feladására kényszer ¡tették őket.

Csernátony elő is sorolja az „Ellenőr“-ben az okokat, me-lyek rá parancsolják az ellenzékre, hogy a közösügyi törvények megváltoztatásának biztos kilátása nélkül is kormányra lép-ien a jelenlegi alapon. Egyik ok erre szerinte az:

„mert a jobboldali minisztérium a jelenlegi alapon sem tud kormányozni üdvösen, az ország érdekei-nek megrontása nélkül.“

Tehát lehet ez alapon is üdvösen, az ország érdekeinek megrontása nélkül kormányozni ? A kérdésre mi nem felelünk, megfelelt erre maga Csernátony egy pár év előtt hatalmasan, midőn 1869. márcz. 4-én ugyancsak az Ellenőrben ezeket írta:

„Komoly meggyőződésünk az, hogy a jelenlegi alap megváltoztatása előtt — vagyis a delegatió és közösminiszteriumok eltörlése és a nemzeti hadsereg önállóság» nélkül teljes lehetetlen arra gondolni is, hogy a közterhek könnyebltiilhesseiiek, államjogaink biztositassannk, népünk miveltsége emelkedjék s mind ezek folytán az elégedetlenség elemei kevéshiilhessenek.“

Midőn Csernátonynak is az a komoly meggyőződése, mikáp állíthatja akkor ugyanő, hogy lehetne ez alapon üdvösen, az ország érdékeinek megrontása nélkül is kormányozni? Mikép lehetséges az, hogy ő kormányozni kész azon az alapon is, melyen saját komoly meggyőződése szerint is teljes lehetetlen még csak gondolni is arra, hogy a közterhek könnyebbül hessenek, hogy népünk miveltsége emelkedjék ?

De hát ha lehet a jelenlegi politikai rendszer mellett is üdvösen kormányozni. miért nem vállalkoztunk arra már eddig is ? Vagy eddig nem tudta Csernátony, hogy lehet, s csak most jött arra a meggyőződésre ? De hát ki áll érte jót, hogy a jövő évben nem jön-e ismét más meggyőződésre ? s ha elég együgyűek volnánk őt követni, váljon nem vállnék-e nevetségessé egész politikánk, mely kapkod ideoda, minden irány és elv nélkül. Aki politikai vezérszerepre vállalkozik, attól megvárunk annyi államférfim képességet, hogy tovább lásson orránál s ne hirdessen az országban oly politikát, melyet a másik évben már megtagad.

Lehet,hogy az a politika jó, melyet most vall Csernátony, s helyesen teszi, ha ezt hirdeti, de akkor nem volt jó

az, melyet eddig hirdetett s nagyon kár, hogy nem várakozott, míg a követendő politika helyességéről teljes meggyőződést nem szerezett magának.

És ugyan mikép és kik által akar Csernátony üdvösen kormányozni a jelenlegi közösügyi alapon? Épen Csernátony az, ki a jobboldali minisztérium főembereinek és főtámaszainak: Beáknak, Andrássynak, Csengerynek sem nagy tehetségét , sem hazugságát, sem becsületességét soha kétségbe nem vonta, hanem készséggel elismerte mindig. Ha tehát ezek segítségével, ezek támogatásával a minisztérium nem hirt soha üdvösen kormányozni a közös ügyi alapon, üdvösen fog kormányozni rögtön, mihelyt Csernátony és Tisza Kálmán támogatják? Tehát nem a rendszerben, hanem a személyekben volt a hiba? Tehát csak azért nem lehetett üdvösen kormányozni eddig, mert a kormánytámogatók közöl mi hiányoztunk?

Kern, uraim, nem a személyekben rejlik itt az egyedüli baj. Dőreség volna állítani, hogy a személyek jellem- és képességi tulajdonai nincsennek befolyással bármely politikai rendszer gyakorlati alkalmazásánál is, de a mi viszonyaink között mig a közösügyi kiegyezkedés — úgy a mint az ma van — fönáll, addig ezen rendszer mellett üdvösen, a haza érdekeinek megsértése nélkül kormányozni sem Deáknak, sem Tiszának, sem Csernátonynak, sem senki isten fiának nem fog hatalmában állhatni soha.

A másik ok, hogy miért kell az ellenzéknek a közösügyi törvények megváltoztathatásának biztos kilátása nélkül is kormányt vállalni a jelenlegi alapon, Csernátony szerint az:

„mert az alkotmányos ellenzéknek nem az a feladata, hogy nézze, miként válik roszabbá egy adott helyzet, hanem feladata az, hogy ezen bármennyire hiányos, de adott helyzeten javítson mindig, teljes erejével.“

Alább ismét így ír Csernátony:

„mert ezen l é t e z ő helyzet terén kér, vár, követel segélyt, javulást, írt mindennapi, prózai nyomorára, romlására, szenvedéseire millió család, kiknek nem elég az, hogy pompás, üres, eredménytelen frázisokkal declamálják el önök a közjogi ellenzék jövendőbeli áldásait.“

Nem képes így elítélni senki, a mint e néhány sorban maga elitéli Csernátony önmagát, elítéli egész eddigi működését. És Csernátony meri azt mondani, hogy a közjogi ellenzék követeléseinek hangoztatása üres frázisokkal való declamálás. Mit gondoljon most az, a ki Csernátony hat évi hírlapírói működésében egy komoly férfi törekvését vélte. Komédia volt az egész? Üres, eredménytelen frázisokkal való declamálás ?

„Mit kívántunk mi a magyar emigratio azon hazatért tagjaitól, kik szabadságharczunk alatt magoknak egy vagy más téren, kisebb nagyobb nevet szereztek kötelességeik kiváló teljesítése által ? Nem t ö b b e t mint azt, hogy ha már nem t u d n a k v a g y n e m a k a r n a k többé küzdeni nz állniuk v a l l o t t e l v e k m e l l e t t : l e g a l á b b h a l l g a s s a n a k , s bevonulva régi nagyságuk tógájának díszes redőzetebe, méltóságteljesen érjék be a kíváncsiság, tisztelet és hódolat adóival, melyeket hajdani hírnevük biztosított volna részükre minden oldalról. Ha így foglalnak helyet ismét nemzetük kebelében, nem tették volna ki magukat semmiféle megtámadtatásnak, de nem főleg a jogos észrevételnek , miszerint, kimerültek; jeles tulajdonaik, jellememelkedettségük kifárasztva lön és hanyatlott egyetlen nagy tettben, ha nem a véletlennek köszönhetek ezt is. S a tekintélyes elnémulás megkímélte volna őket a csodálkozástól is, mely viseletük láttára, a fiatalabb nemzedék lelkes részét felkiáltatja fájdalmasan: „hát annak a nagyszerű magyar drámának ily köznapi alakok, ily gyenge jellemek voltak szereplői!“

Ezt írta Csernátony nem rég Klapkáról. Mily hasznos szolgálatot tesz Csernátony magának, ha ez általa adott tanácsot f i g y e l e m r e méltatja a saját részéről is.

Csernátony az adott helyzet terén kíván javulást hozni a nép nyomorára,

„mert azzal — úgymond Csernátony — hogy önök örökösen tiltakoznak az 1867-iki 12. tcz. ellen, az ország helyzetén nem könnyítenek egy hajszálnyit sem, az adózó uép vállairól nem vesznek le egy pehelynyi terhet sem.“

Tehát Csernátony hiszi, hogy ha nem tiltakozunk örökösen az 1867. 12. törvény ellen, s kormányra lépünk, a jelenlegi alap föntartása mellett, akkor javíthatunk az ország helyzetén, s az adózó nép vállain megkönnyíthetjük a terhet is?

Hitvány ámítás az egész! Azt mondta erre maga Csernátony, midőn 1869-ben józsefvárosi választói előtt beszédet tartván, ott kijelenté:

„Hogy mindaddig, míg az 1867-iki alapon állunk, a terhek oly biztosan fognak szaporodni, mint kétszer kettő négy. . . . E szempontból indult ki az ellenzék, folytatá tovább Csernátony, midőn azt követelte, hogy a közjogi alapot meg kell változtatni, mert különben az egyik veszedelem folytonos, a másik pedig el nem hárítható„ a mostani állapot föntartása mellett lehetetlen lévén megváltoztatni az ország terheit.“

Csernátony mostani elve szerint az ellenzék feladata.: javítani az adott helyzeten. Nagyon helyes, de hát mit jelent az: javítani az ad ott helyzeten? Megváltoztatni vagy megszüntetni mindazt, a mi ez adott helyzetben nem jó, káros és veszedelmes az ország érdekeire. Megszüntetni a delegatiót, megváltoztatni a hadsereg jelenlegi nemzetellenes szervezetét, eltörülni a közös minisztériumot. De Csernátony ezt néni kívánja, s (nélkül mese minden beszéd, mely az adott helyzet javítgatásáról fecseg.

Hogy mi az ellenzék feladata, azt megmondta nekünk Csernátony röviden, de correct, így:

„A feladat helyesen csak úgy lehet: megállni szilárdan, ingadozás nélkül az eddigi jónak bizonyult alapon,

s kerülni mindent, a mi által a jobboldali politikával solidaritásba jöhetnénk.“

És ha elfogadná a párt Csernátony nézetét, ugyan miben különböznénk a jelenlegi jobboldaltól ? Egy hajszálban sem. Be kellene mennünk a delegatióba, fon kellene tartanunk a birodalmi közös kormányzatot, s meg kellene szavaznunk ujonczait és költségeit a feketesárga zászló és német vezényszó alatt álló egységes osztrák hadseregnek. Sőt többet. Abban a pillanatban, melyben Csernátony nézete alapján elfoglalná pártunk a kormányt, rögtön egy erős ellenzékkel állnánk szemben. Ennek támadásai ellenében — nagyon természetes — védelmezni kellene álláspontunkat. Védelmezni kellene a delegatiók „idétlen intézményét,“ azt a delegatiét, melyet eddig szakadatlanul üldöztünk, azl a delegatiét, mely Csernátony szerint „megtörhetetlen a valódi önkormányzat .józan fogalmával.“ Védelmezni kellene a közös minisztériumot, melyet eddig folyvást támadtunk, s mely Csernátony szerint „hazánk államiságának nevetséges kigúnyolása.“

Igazán, fölséges komédia lenne, melynek láttára azonban nein mosolyogna, hanem lelke mélyéből megvetne bennünket Magyarország komoly lelkiismeretű választó polgársága.

Azzal, a mit Csernátony óhajt, elérhetjük azt, hogy néhány kegyelmes úrral több lesz a hazában, mint eddig volt. De megmarad a háromféle minisztérium, megmarad a delegatió, megmarad a közös hadsereg, statusadósság és quota minden terhével és kínjával egyetemben. E z nem oly nyeremény, melyért állami önállóságunk létesítésére irányzott elveinkből lealkudjunk csak egy hajszálnyit is, vagy jogos követeléseink hangoztatásában megszűnjünk csak egy pillanatra is.

Azzal ha a kegyelmes urak szaporodnak, az ország terhe még nem könnyíttetik. Azzal, hogy baloldali kormány

veti ki ugyanazt az adót, melyet most a jobboldali, azzal az adózók milliói nem nyernek semmit. A. delegatió sem lesz jobb, csak azért, mert baloldaliak mennek bele, s az egységes hadsereg sem lesz könnyebben elviselhető, ha baloldali minisztérium küldi számára Bécsbe a pénzt.

Ha csakugyan acceptálnánk azt, a mit Csernátony javall, hogy tudniillik jelentsük ki, miszerint a párt, ha többségre jut, akár az országban, akár a házban, kész a kormányzásra vállakozni elveinek érvényesíthetését biztosító fejedelmi ígéret nélkül is, ugyan mi értelme volna akkor pártunk többségre jutásának? Mit nyernénk azzal, hogy többségre jutottunk, ha az elvek nem emeltetnek érvényre? Az ország semmit. Egyes emberek igen. Minister! székeket és hivatalokat.

Miért törekedik valamely párt többségre? Hogy az elveket, melyeket képvisel, érvényesíthesse. De ha ezt nem kívánjuk érvényesíteni, miért akkor a többség? Csak azért, hogy a hatalom: a hivatalok, konczok. rangok, és czimerek osztogatására a m i kezünkben legyen ? Hiszen annak szóba sem kellene jönni az magától értetik, hogy minden becsületes pártnak, mely elveken alapszik — s nem holmi személyes érdekek, rangkórosok és hivatalhajhászók kompániája — főfeladata: többségre jutni elveinek órvónyesithetése végett. Hisz bolond volna az a választó polgár, ki a küzdelem ezer kellemetlenségének kitenné magát oly párt mellett, melyről már előre tudja, bogy majoritása esetén sem kívánja érvényesíteni elveit.

Nem consortium vagyunk mi, mely azt lesi, hogy tagjainak uraskodási sóvárgásait kielégíteni minél előbb s minden áron hatalomhoz jusson, hanem vagyunk nagy politikai párt, elvekkel — s hazafias kitartó törekvéssel ez elvek érvényesíthetésére.

Alkotmányos államban elveket képviselő hazafias pár-

toknak nagyon világos az állásuk. Nem kell ahoz kommentár. Megmondta azt Csernatony röviden s határozottan, hogy mit kell csinálni pártunknak,ha többségre jut: „Vagy felhatalmaztatik a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszteni az országgyűlés elé — s ez esetben, létjoga a kormányon igazolva levéli első tette által, fog kormányozni; vagy a minisztérium alakítására teendő föltételei visszautasitatnak a király által — ez esetben marad továbbra is ez ellenzék álláspontján, szemben a minoritás minisztériumával.“

Ha nem ámítás az, amit Csernátony mond, hogy hű maradt elveihez, úgy jelentse ki, hogy a fönnebbi szavak tolmácsolják meggyőződését ma is, hogy ezt az utat tartja üdvösnek, követendőnek pártunk részére ma is.

A harmadik ok, melyért ellenzéki hitvallásunknak többször említett pontja — tudniillik a kormányra léphetésről szóló pont — jelenlegi értelmezésében fon nem tartható, elejtendő, az úgymond Csernátony, „mert. általa elzárjuk magunkat a kormányrajutás lehetőségétől.“

Tehát Csernátony nézete szerint nincs meg a lehetőség, hogy a baloldal eddigi politikai hitvallásának teljes föntartása mellett kormányra juthasson. Nem juthat kormányra még akkor sem, ha a nemzeti akarat alkotmányos törvényszerű úton többségre emeli a törvényhozásban.

Mit akar ezzel Csernátony mondani ? Hisz ez azt jelenti, hogy a baloldal eddigi hitvallása mellett nem volt kormányképes. S ha fon tartja hitvallását, nem lesz kormányképes ezután sem.

Hát ezen alkotmányellenes, otromba és hazug tant, melyet a jobboldal bérencz firkászai ép oly gáládul mint bután évekig használtak ellenünk, most Csernátony is magáévá teszi ? Csernátony, aki annyi erélylyel s a megvetés oly mély

érzetével verte viszsza e gonosz és hazug állítást, most maga erősíti meg? Ma, midőn a jobboldal fogadott legényei már belecsömörlöttek ez élhetetlen nyomorult tan hirdetésébe, ma Csernátony veszi fel és folytatja: hogy a baloldal elzárja magát a kormányrajutás l e h e t ő s é g é t ő l, ha a hat éven keresztül sértetlen főntartott politikai hitvallásának egyik lényeges pontját el nem ejti? Megdöbbentő az a frivolitás, melyet hazánk ügyeinek kezelői az elvi harczok terén a fegyverek megválasztásában tanúsítanak.

Másfél év előtt, midőn a jobboldali sajtó hirdette azt, amit most Csernátony hirdet, maga Csernátony többi között a következőket irta:

„A jobboldal annyira érezte eredeti bűneinek terhes voltát és kimaradhatatlan szüleményeit, hogy nem reménylheté fönmaradásának tartósságát csak azon esetre, ha valamiképen k o r m á n y k é p t e l e n s é g hírébe hazudozhatja a b a l o l d a l t, s csak addig amig ezen k o h o l m á n y a iránt kizsákmányolhatja a nép hiszékenységét, s az udvar bizalmát.“

„A néppel elhitetni törekednek, hogy baloldali kormány nem is lehetséges, mert hát a fejedelem nem jó szemmel nézi a k ö z j o g i e l l e n z é k e t s nem bizná ezen párt vezérférfiaira a kormányzatot, ha mindjárt törvényhozó többség által támogatná is őket az ország érzelme és akarata.“

„Ebből áll a kormánypolitika azon lógása, mely föltalálta és hirdeti, hogy a baloldal nem k o r m á n y k é p e s s igyekszik ezt elhitetni felfelé is, lefelé is a légimtől) 1» gonoszsággal, nem gondolva meg legkevésbbé is az otromba ámítás sikerének kimaradhatlan következményeit. “

Helyesen beszélt Csernátony. Bizony otromba ámítás, nem egyéb, azt mondani, hogy a baloldal — politikai hitvallásának teljes épségben föntartása mellett — elzárja magát a kormányrajutás lehetőségétől.

Vétkezik Csernátony, hogy ily hazugságokat tér-

jeszt. Vétkezik, hogy e hazugságok terjesztése által a pártot elidegenitni akarja eddigi politikai hitvallásától.

Csenátony ép úgy tudja, mint mi, hogy alkotmányos országban a nemzet a k a r a t á n a k kell dönteni mindig, mert épen a nemzet akaratának teljesülése jelenti az alkotmányosságot. Ha tehát pártunkat a nemzet akarata többségre emeli a törvényszerűleg összejött országgyűlésen — pártunknak meg van joga és képessége a kormányra juthatásra. Jöhetnek körülmények, midőn az országgyűlésen többségre jutott párt elveivel, nézeteivel nem ért egyet a fejedelem, és ez esetben élhet a király azon jogával, hogy az országgyűlést feloszlathatja és nj választások elrendelésével hivatkozhatik a nemzetre. De ha a nemzet rendületlenül megmarad követelései mellett, ha újra azon elveket emeli törvényhozási többségre, akkor a királyt szent esküje kötelezi: megtartaui az alkotmányt, épségben hagyni az ország törvényszerű szokásait és meghajolni a nemzet akarata előtt.

Mert hogy a minoritás minisztériuma nem tarthatna soká, és hogy ily minisztérium tagjaivá önérzetes, hazafias férfiak nem is vállalkoznának, azt Csenátony szerint mondanunk sem kell.

És nincs is sem okunk, sem jogunk kétségbe vonni, hogy a korona magát, a baloldal elveivel — ha azok alkotmányos úton, törvényszerűleg alakított országgyűlésen többségre jutnak — ellenkezésbe teendi. Ezt kétségbe vonni, anuyi, mint tagadni azt, hogy Magyarországon alkotmányos élet van.

És itt lehetetlen, hogy megbotránkozással ne emlékezzünk meg Tisza Kálmán ostendei leveléről, mely f. év szept. 3-án jelent meg az ‚Ellenőr"-ben.

„Jerikó falai nem omlanak le ina már semmi kiabálásra" — Írja Tisza Kálmán.

Mi ez? Kinek szól ez? Csak nem azt akarja jelentem, hogy egy nemzet állami önállóságára törekvő jogos követeléseinek hangoztatása puszta lárma, merő kiabálás. Hiszen ha ez nem egyéb kiabálásnál, akkor Tisza Kálmán sem volt egyéb, mint egy kiabáló csapatnak legjobban kiabáló vezére hat esztendeig. Mit teszünk mi most? Nem egyebet, mint amit tettünk hat esztendeig. S a hat esztendő alatt Tisza Kálmán is ugyanazt tette, amit mi — követelte a nemzet jogait, csakhogy nagyobb erélylyel és több tehetséggel — mint mi. Hát ez kiabálás? Vagy hát hat esztendeig lehetett kiabálni? hat esztendő volt határidőül kitűzve arra, hogy Jerikó falai leomoljanak s ha nem omolnak le, akkor abban kell hagyni a kiabálást. Hát nem komoly harcz, csak lárma volt-e egész politikai működésünk, melynek rendezői most fújják a takaródét, mert hát a kiabálás nem használ semmit. Kétségbeejtő nyilatkozat egy vezér ajkáról. Megdöbbent a könnyelműség, melylyel egy pártvezér ily lealázólag, ily hitványnak Ítéli cl saját és pártja egész múltját és működését a világ előtt.

De nem addig van az. A zászlót sárral dobálni nem engedhetjük senkiitek, mert e zászlóhoz Magyarország teljes állami önállóságának elvei vannak fűződve, azok az elvek, melyekre eddig esküdtünk, és esküdni fogunk ezután is, mert ez elvek, nem csak akkor jók és üdvösek, ha Tisza Kálmán és Csernátony vallják, hanem jók és üdvösek maradnak még akkor is, ha már ők nem vallják.

Ha Tisza Kálmán megunta a kiabálást, hagyja abba. .Mi nem kiabáltunk soha, hanem férfiasán, erélylyel és ingadozás nélkül követeltük nemzetünk állami szabadságát s mindazt, amire az országnak szüksége van és ezt tenni fogjuk ezután is, erélylyel és kitartással, bármily idegesség gyötörjön is némelyeket az egyenes szó határozott hangoztatására.

„A következetesség abban áll, hogy ne tegyünk le a

szándékról a vár bevételére, vagyis kép nélkül szólva, hogy ne tegyünk le elveink valósításának szándékáról“ — írja tovább Tisza Kálmán.

Alássan köszönjük a jó szándékot , de azzal még nem lakott jól senki. Valahány jobboldalival találkozunk, mind csak arról beszél, hogy mennyi „jó szándék“-kai vannak tele, de a tömérdek jó szándékból még nem volt egy garas ára haszna sem az országnak. Egy mákszemuyi tett többet ér száz zsák jó szándéknál, moly tapasztalás szerint soha sem szokott tetté válni. A mi zászlónkra nem az van Írva, hogy: „jó szándékú párt“, hanem az, hogy Magyarország állami önállóságának föltételeit mindenekelőtt visszaszerzendő párt vagyunk, és ha e föltételeket nem akarjuk biztosítani még majoritásunk esetében sem, akkor nem használtunk az országnak semmit minden jó szándékunk mellett sem.

A jobboldal 1867 és 68-ban, midőn az ellenzék folytonos és erős támadást vitt a közösügyi alap ellen, szóról szóra azt mondták, a mit most Tisza Kálmán mond. Hogy a szerzett tapasztalatokon okultak..... a haza ügyének jobbra fordítását, ha egy eljárási módon nem lehetett, máson is megkísérlem óhajtják, mert hát, az ő szándékuk is az, a mi minden becsületes magyar emberé, hogy Magyarország állami önállósága biztosíttassék.

A jó szándék azonban sohasem lett több, mint jó szándék s Magyarország önállóságától messzebb vagyunk, mint voltunk a kiegyezés, megkötésekor.

*

Emlékezzünk vissza néhány évre, midőn pártunk egyik tagja ugyanazt kísérté meg, a mit most Csernátony akar. Az sem akart egyebet, mint azt, hogy pártunk készneknyilatkozzék kormányra lépni anélkül is, hogy a közösügyi

törvények módosítását kívánná a fejedelemtől. S ki volt az, a ki ebben akkor a párt elveinek, czéljának egyenes megsértését látta s a törekvés rögtöni megtámadását és megakadályozását a legsürgősebb kötelességének ismerte? Senki más mint Csernátony. Természetes, a mi akkor elvtagadás volt, az most csak taktika. Mért ne fognánk rá. ha van elég együgyű, a ki azt elhiszi.

Hogy akkor Csernátony mikép gondolkodott az illető egyénről, ki azt akarta, mit most ő, s mikép ítélte meg az uj pártalakitási tervet, ímdyet létrehozni most ő kísértett meg. — hogy a helyzet „romlásos tömkelegéből“ kiszabaduljunk, épen úgy, mint akkor — ennek tájékozására ideigtatjuk akkori czikkéből a következő részt:

„Pártunknak nem kell egyebet tenni, mint teljesíteni a hazafiság és szabadelvűség azon kötelességeit, melyek programmjából folynak. S e kötelességeket a párt teljesítette becsületesen, következetesen, férfiasan. Ezért erősödött, ezért nevekedett irányában a bizalom, s ezért hanyatlik a kormánypolitika tekintélye, befolyása szemlátomást, daczára az eszközöknek, melyekkel minden hatalom rendelkezik híveinek megtartására és szaporítására. És midőn igy áll a dolog, s csak a vak nem látja, hogy az oppositiónak kitartást parancsol mind a haza szent é r d e k e, mind saját b e c s ü l e t e: előáll egy cselszövény s el akar rontani mindent, mert hát ez a m o s t a n i ellenzék nem akar m i n d e n á r o n a kormányra jutni s mert a haszonlesők, ármánykodók, hiúk és buták megunták a várakozást.“

Igy irt Csernátony s csak is igy lehet irni azon terv ellen, melyet most maga akar keresztül vinni. Olvassa el Csernátony e sorokat, s e sorokban találja meg saját tettp felett a legilletékesebb ítéletet.

Csernátony szerint ma már

„rettenetes l y u k a s m o g y o r ó azon egész elmélet, mely szerint az ellenzék nem i s m e r h e t i e l a meglévő alapot s c s a k a k k o r léphet a kormányra, ha

megszűnt előbb a létező alap, amelyet eltörölni a kormány magára vállalhatna.“

Nem így áll a dolog Csernátony úr. Nem arról van szó, hogy elismerjük-e az alapot vagy nem, hanem arról, hogy nem ismerjük el j ó n a k, nem ismerjük el o l y a n n a k. m e l y e n az ellenzék kormányt vállalhat, m i e l ő t t megnyerné a fejedelem előleges beleegyezését, a közösügyi törvények módosítására. Ne tessék ferdíteni; nem mondta azt senki, hogy a meglévő alapon c s a k a k k o r léphet az ellenzék kormányra, ha már m e g s z ű n t ezen létező alap, hanem igen is mondtuk és mondjuk most is azt, hogy csak akkor léphet kormányra, ha biztosítást nyer, miszerint törvényjavaslatot terjeszthet az országgyűlés elé a létező alap m e g v á l t o z t a t á s á r a, m i h e l y t ez alapon kormányra lép. Ez alapon csak úgy vállalhat az ellenzék kormányt, ha kormányra lépvén, e l s ő tette; ez alap megszüntetése lehet.

Egyébiránt, hogy milyen véleménynyel volt Cscrnátony még nem rég is ezen l é t e z ő a l a p r ó l, czikkeiből a következő idézetek tanúsítják. 1871. okt. 26-án így írt Csernátony:

„Eredeti ötlet az igaz, még m o s t is arról álmo- d o z n i, hogy az ellenzék e l d o b j a közjogi programmját. Még hagyján, midőn a k ö z j o g i e l l e n z é k e t azzal nógathatták s édesgethették elvei félretételére, hogy programmjának érvényesítésére nem lehet kilátás, mert az 1807-iki alapot fogadta el és igényli az egész monarchia nyugalma, békés fejlődése, hatalmi állása. De hát hol az a nyugalom, fejlődés s hatalom m o s t, hogy az 1807-iki alapot elfogadhatónak, mert szilárdnak és a rend biztosítéka gyanánt képzelhesse és ajánlathassa még valaki ez idő szerint is, midőn inog, bomlik, sülyed az egész csalfa fundamentum? Ki halott valaha o l y a n b o l o n d o k r ó l, kik útitársakat csalogatnának és várnának magukhoz a z á t o n y o n ü l ő h a j ó r a, melyet lebegő állapotában, felszalagozott megindulásakor, gőzölgő haladtában sem tartottak tengerképesnek az elfogulatlan Ítészek? Bizony

jobb lenne, ha azok a szerencsétlenek, kik rábízták magukat ama rósz hajóra, nem töltenék az időt kába késedelmezéssel a zátony felett, hanem menekülnének sietve, csolnakon, úszva, menőveken, hozzánk a partra, mig nem tornyosul recsegő, ropogó alkotmányuk ellen a hullámhad s mig orkánná nem bőszül a keletkező szél.“

Alább ismét így írt Csernátony:

„Legyünk egyek, igen is, de nem a sülyedő alapon, hanem Magyarország önálló alkotmányosságának erős szikláján. A ki még most is az 1867-iki gyártmányok tarthatóságáról fecseg, az vagy idióta vagy a mi itó. Pedig vannak ilyen fecsegők. Sőt igyekeznek ujonczozni is. A hol nem boldogulnak felpénzzel, ott leitatják a józanságot: a hol nem sikerül ez sem, ott használják a fogásokat.“

Az idióták, fecsegők és ámítok serege egygyel szaporodott. Csernátony közéjük állott s ugyancsak igyekszik is — hisszük eredménytelenül — használni a fogásokat.

*

Szeptember 21-ke 18 7 2-ben, midőn Csernátony kormányképességi új elméletét nyilvánosságra hozta először, fordulópontot képez Csernátony egész politikai életében. E szerencsétlen nap, mint lidércznyomás nehezedik rá s következetlenségből ellenmondásba viszi itt is, amott is. E nap óta nem tud Csernátony sem következetes lenni, sem logice gondolkodni.

Ott van kérem a 48-as párt. Anélkül, hogy én most e helyen saját részemről véleményt akarnék nyilvánítani a 48-as párt politikája vagy eljárásáról, csupán Csernátony nézetei változandóságának illustratiójául hozom fel a következőket. Ha Csernátony végig futja elméletében mindazt, a mit legújabban s az elmúlt egy pár év alatt a 48-as pártról összevissza irt és mondott, lehetetlen, hogy Csernátony be ne

lássa, miszerint komoly ember az ő politikai véleményeire immáron semmi súlyt sem fektethet.

Emlékezhetik Csernátony, hogy ne emlékeznék, — hiszen minden esztendőben ismételte — mennyire kívánatosnak tartotta az ellenzék két árnyalatának egyesülését és mennyire nem látott okot a különmaradásra.

„Fogadj isten“ czím alatt 1868 vége felé azt írta volt a 48-as párthoz, hogy:

„az ellenzék tömörülését, egyetemes működését és fegyelmi szilárdságát tartja azon első föltételnek, moly nélkül közös elveink diadalát csak egy szerencsés véletlentől reménylhetnők“

„ha én a „Magyar Újság“ köréhez tartoznám, már a múlt tavaszon tettem volna indítványt a baloldal egysége érdekében. “

Őszintén szólottam s ad rem, mert lelkemből óhajtom egyesülését mindazoknak, kiknek közlönyeik a „Magyar Újság,“ „Hazánk“ és „Hon.“

Csernátony a bihari pontokat tekintette oly alapnak, melyen az ellenzék mindkét árnyalatának egyesülni kell.

1869. nov. 23-án az „Ellenőriben kijelentette Csernátony:

„hogy a 4H-as pártnak semmi álláspontja és létjoga nincs a külön maradásra azon ellenzéki párttól, mely az ismeretes elvi öt pontot vallja. Ezen különmaradást sugallhatják egyéni nézetek , sajátságos hajlamok, de elvileg nincs és nem is lehet rá semmi alap.“

1870. jan. 15-én ugyancsak az „Ellenőriben, midőn a jobboldali sajtó beszélt a bal közép kebelében lappangó válságról, mely — állításuk szerint — a kormánypolitika felé vonzaná pártunk egy részéi, Csernátony a következőket irta:

„Önök rettenesen csalódnak, mert primo, a balközépben nem lappang semmi válság s mert — secundo — ha pártunkban elégedetlenség törne ki valaha, ez nem a jobboldalra, hanem inkább a 48-as párt merevebb álláspontjának és élesebb

eljárásának erősítésére vonni az elégedetleneket. Hát elfeledte a jobbal dal, hogy a válság, mely pártunkban 1808 végén történt, nem azért történt, mert a kormánypolitikával kibékülni lehetségesnek,kívánatosnak tartatott közülünk bárki által, hanem történt ellenkezőleg azért, mert sokan közülünk nem tartották elég erélyesen jelzettnek pártállásunk a kormánypolitika ellenében? Ne legyenek vakok és siketek.“

1871. aug. 29-én azon gyanúsítás ellenében , hogy a balközép közelebb áll a jobboldalhoz, mint a 48-as párthoz, Csernátony ezeket írta:

„Én a kormánypárthoz legkevésbé sem közel, hanem a közjogi alap egész elvi távolságában érzem magamat, s ezen szempontból a 48-as párthoz állok közel, melylyel csak alsóbb rendű és eljárási kérdésekre nézve nem értek mindig egyet “

Ezek s ilyenek voltak Csernátony nézetei eddig a 48-as párt irányában. És milyenek most? Itt van néhány idézet legújabb czikkeiből, bámulatára azoknak, kik még adnak valamit a politikai elvhűségre és következetességre. Most azt mondja:

„hogy lesz gondja, miszerint a választék megolvassák és megértsék az önök (t. i. 48-asok) politikájának és taktikájának nemcsak olőleges természetét, hanem azon rnmlásiis következéseit is, melyek sikere esetében kimaradhatlanul bekövetkeznének nemzetünk összes érdekeinek megsemmisítésére.“

Most „üdvös igazság“ gyanánt veszi azon kijelentést, hogy a balközép és 48-as párt nem egy párt — s azt mondja — hogy ő erről mindig meg volt győződve.

Most azt a tanácsot adja a választóknak,

„hogy érdekeik képviseletét ne bízzák többé azon vakokra, kik nem látják, hogy 1873-ban élünk.“

S ezek után meri Csernátony állítani, hogy ő elveit nem változtatta, s ezek után meri Tisza Kálmán bizonyítani, hogy Csernátony elvhűsége minden kétségen fölül áll.

Uraim, hát azt hiszik önök, hogy kettőjükön kívül az egész világ bolond, a melylyel el lehet hitetni minden képtelenséget, mihelyt azt Csernátony állítja és Tisza Kálmán bizonyítja.

Nem, uraim, ez nem megy. Nagy tekintélyük van önöknek az országban, az tagadhatatlan. Eddigi politikájukat bizalommal viszonozta az ország s e bizalomnál fogva szavaiknak feltétlen hitelt ad sok ember. De nagyon visszaélnek önök e bizalommal, ha azt hiszik, hogy most már tehetnek mindent, eltagadhatják a tényeket, állíthatnak valótlanságokat, mert hiszen nagy a bizalom, s nincs ember az országban, a ki szemükbe merné mondani az i g a z a t .

Nem tagadom, az idők változhatnak, s az egyszer kimondott nézet nem maradhat fon örökké, de a képviselőnek kötelezettsége a választók iránt nem szűnik meg soha, inig a megbízatás le nem jár, s e kötelezettség az, hogy ki k e l l mondani mindig, ha a párt programul lényegére megváltoztak nézetei, s e megváltozott nézeteket a választók ítélőszéke elé vinni — nem szabad elmulasztani soha.

Hanem midőn Csernátony a 48-as pártra — tehát egy oly pártra vonatkozólag — mely sem elveit, sem eljárását nem változtatta fönállása óta, egyszer azt mondja, hogy a haza jövendő jóllétének első alapfeltételen! tekinti az e g y e s ü l é s t , máskor pedig azt mondja , hogy az egyesülés nem k i v á n a t o s a közügy szempontjából; midőn egyszer lelkéből óhajtja az egyesülést, máskor pedig azt károsnak nyilvánítja; midőn egyszer azt mondja, hogy a balközép és 48-as párt között semmi e l v i k ü l ö n b s é g nincs, és a 48-as párt politikáját m é g i s romlásosnak mondja, mely

sikerülése esetében nemzetünk összes érdekeit megsemmisítene; midőn egyszer azt mondja, hogy bal valaha elégedetlen lenne saját pártjának állásával, akkor soha jobbra, hanem a 48-as párt felé menne, s ma nj pártalakulást óhajtván, mégis a jobboldal felé megy; midőn öt éven keresztül szakadatlan azt beszélte, hogy a 48-as párt és balközáp különmaradására semmi ok, mert alapelveik ugyanazok, mig most azt állítja, miszerint ő mindig meg volt győződve arról, hogy a 48-as párt és balközép nem egy — akkor engedőimet kérek, de ily handabanda s ennyi képtelenség után ne kívánja tőlünk senki, hogy elismerjük Osernátony elvhűségét, és súlyt fektessünk politikai véleményeire.

*

Csernátonynak eddig magának is komoly meggyőződése leven, hogy ezen az alapon, mig a közösügyi törvények el nem töröltetnek, hazánk sem szellemi, sem anyagi terén semmi javulás nem eszközölhető, váljon mi jót várhat az ország attól, hogy pártunk kormányra lép ezen az alapon is a közösügyi törvények eltörlése nélkül.

Semmi jót. De tömérdek roszat. Véghetetlen sok kár s megmérhetlen akadály gördíttetik ezáltal nemzeti ügyünk elébe.

A nemzeti lelkesedés sülyedését vonná maga után s a a magyar politikai jellemben való hit meg lenne ingatva hosszú időkre. Hat esztendeje hirdetjük, hogy az uralkodó politikai rendszer csak szolgaságot szül, haszonlesést s önérdeket nevel, s védelmet talál benne minden, ami aljas és nemzetellenes; keresztre feszítetik benne a hazafiság, de jutalmat nyer az árulás — és mi most ennek a politikai rendszernek legyünk támogatói, védői. Nem. Soha. Ha tennék, leköpne bennünket a világ.

De mindennél károsabb volna reánk nézve az, hogy solidaritásba jönnénk a jobboldali politikával. Ezt pedig nem engedhetjük meg soha, semmi szili alatt. És itt eszembe jut Csernátony ama czikke, melyet azon alkalommal irt, midőn a delegátio miatt meghasonlás fenyegette a baloldalt- E czikből látjuk, mennyire helytelennek, károsnak tartotta azt, amit ma javasol. Mi az ellenzék feladata, kérdé Csernátony s aztán válaszolt rá így a „Hon“ jan. 3. számában 1868-ban.

„ A feladat, helyesen, csak egy lehet: megállni szilárdan, ingadozás nélkül az eddigi és jónak bizonyult alapon s kerülni mindent, a mi által a jobboldali politikával solidaritásba jöhetnénk.

„S hogy ez alapot fel ne adjuk, sőt meg se tántorodjunk rajta, az nem csak czélszerűségének tapasztalata — a saját erősödésünkben s elleneink gyengülésében mutatkozó kettős siker — által tétetett vezérleti kötelességgé, de azzá tétetett a tudat által is hogy letérve álláspontunkról, az utolsó és örökre védelmezhető, bevehetetlen erődöt hagyná el pártunk.

„Megjegyzendő ugyanis, hogy a majoritás megszavazhatott s meg is sz szavazott minden közösügyi javaslatot, de egy dolgot megszavazni még neki sem volt hatalmában: nem szavazhatta ránk a felelősségbem solidaritásnak semmi részét.

„Ez volt tehát a mi erődünk, melyből csak kicsalni lehetett védőit, de kiverni soha, s a melyet ennélfogva, tartanunk kellett volna férfiasán, bizalomteljesen, győzhetetlenségünk tudatában.“

Ezt az erődöt adjuk most fel újra? Ebből hagyjuk magunkat kicsalatni ismét? — mert hát a küzdelembe belefáradtak s „mert hát a haszonlesők, ármánykodók, hiúk is buták megunták a várakozást.“ amint Csernátony mondja.

Megfoghatatlan, hogy épen a jelen pillanatot választották ki e lépésre. Most, midőn minden nap, minden óra rettenetes jelekben mutatja a politikai rendszer romlásos követ-

kezményeit: most midőn tények tényekre halmozódnak, melyek tele torokkal kiáltják a vádat e rendszer életbeléptetőinek szeme kézzé; most midőn szétoszlott a, jobboldali ámítás köde s leplezetlenül áll előttünk a való — menydörögve a kétségbeejtő ítéletet: önámítás volt egész politikai életünk 1867 óta; előhaladásról, jólétről fecsegtünk, melyet csak az a néhány ember élvezett, kik a hatalom zsíros konczait állták körül; önállóságot emlegettünk, melynek főkellékeit idegen hatalom tartotta kezében; pusztulunk és veszünk számban és erőben; nincs semmink mint adósságunk s tönkre tett hitelünk — és mi most lépjünk solidaritásba e politikai rendszerrel, most vállaljunk felelőséget érte, most menjünk támogatására — nem, soha, amíg eszünk és lelkiismeretünk helyén lesz.

Ezer és ezer tény kiáltja nemzet és fejedelem elé: itt az utolsó pillanat: pokolba az egész rendszerrel, ha végtelen nagy szerencsétlenségbe nem akarjuk sodorni az országot.

*

Csernátony „ú j p á r t a l a k u l á s t“ akar s miután több ízben kijelentette, hogy nem nézi azt, mit tesz a jobboldal és nem hallgat arra mit beszél a 48-as párt, hanem keresi csupán azt, mit kell tenni a bal középnek, nagyon természetes, hogy a mi pártunkra nézve kívánja az ú j p á r t a l a k u l á s t. Ki is mondja, miszerint szükségesnek tartja, hogy pártunk bontakozzék ki azon ferde elmélet, kötelékeiből, melyek közt valóságos tehetetlenségre kárhoztatja magát. Szóval más oppositiót akar. S lehet képzelni a mostani kormányrendszer mellett más oppositiót is? Lehet, de hogy m i n ő t, azt megmondta Csernátony egy pár év előtt midőn egyik czikkében ezeket irja:

„Lehet képzelni a mostani kormányférfiak ellenében másféle oppositiót is — az a p r ó, f e l e k e z e t e s, s z e m é-

lyes érdekek anyagi és rangsóvárgó oppositióját. S tán lesz ilyen is,de ezzel nekünk sem mi közünk.“ 8 most mégis ilyen oppositiót akar Csernátony. Mert. hiszen nem rég határozott meggyőződése volt, hogy azok, a kik más oppositióról, új pártalakulásról álmodoznak azon oppositió mellett, melyet a mi pártunk képvisel eddigi elveivel és eljárása mellett, azok nem óhajthatnak más oppositiót, mint az apró felekezetes, személyes érdekek anyagi és rangsovárgó oppositióját. Mikép is lehetne elvek nélkül más oppositiót képzelni? S lehet-e elveken álló pártnak mondani azt a pártot, mely nem kíván biztosítást elveinek érvényesithctésére, ha többségre s így kormányra jut. S Csernátony így akarja a pártot újjáalakítani.

Itt van egy párt, mely az ország hazafias, értelmes zömét öleli magában, egy párt, melynek alapja szilárd, jövője biztos. És hogy e tekintélyes párt mielőbb többségre jusson az országban, megoldandó feladatának legdicsőbbikét: elveinek érvényesítését, ahhoz nem kellett volna egyéb, csak folytonos tevékenység, hazafias kitartás és rendületlen főntartása elveinknek. S íme, most elvtagadásra osztogatnak tanácsot, szétszórják az elszakadás magvát s megrendítik a bizalmat, melylyel a népnek politikai szereplői iránt viseltetni kell.

*

A fájdalom mély megilletődésével látjuk, hogy ez is, amaz is, azok közül, kik hazánk jogainak védelmében dicsőségesen forgatták eddig a toll és ékesszólás hatalmas fegyverét — most kimerülve, elfáradva, Ili tévesztetten hagyjak oda egyenkint a csatatért.

De egyesek kimerülése nem bizonyíték az ügy nagyszerűsége, jósága és igazsága ellen , és nem lehet nekünk ok

a lankadásra. Jó katona, ha elesni látja oldala mellől hajtársát, kettőt vág egy helyett: egyiket magáért, a másikat elesett bajtársa helyett

Kettőzött erélylyel küzdjünk tehát ezután mi is, mind nyájan, kik híven, komolyan, rendületlenül megmaradtunk s megmaradamlunk elveink mellett. Ez elvek győzelemre jutásától függ Magyarország létele. Azért alkudozni ez elvek felett nem l e h e t, félni az akadályoktól, melyek az elvek útjában állanak, n em s z a b a d .

A miért mi küzdünk , az igaz ügy: hazánk állami önállóságának igaz szent ügye. Az igazságot elhagyni, elárulni, felteszitenl lehet, de e l v e s z t e n i nem, mert feltámad, kiké] még a sírból is.

Előttünk tisztán áll a czél, teljesítenünk kell tehát lelkiismeretesen, ingadozás és csüggedés nélkül az utolsó perczig mindazt, a mit e czél elérése megkíván. Hazánk teljes állami függetlensége ama tűzoszlop, mely bennünket bizton vezet, s mely után haladva nem tévedhetünk soha.

A válságot, ha pártunkban bekövetkeznék, mély fájdalommal vennénk, de elveink, meggyőződéseink feláldozásainak á r á n kikerülnünk azt nem volna szabad.

Ki kételkedhetnék abban, hogy az ország ellenzéki elvű férfiai benső hazafiúi örömmel vennék a párt tömörülését és összetartását, de igen is. kételkedünk abban, hogy van az országban elvvel bíró komoly ember, a ki azt óhajtaná, miszerint adjuk fel elveinket, c s a k a z é r t , hogy e g y e t é r t h e s s ü n k azokkal a kik már feladták. Ezt józanul és becsületesen nem kívánhatja senki, és mi nem is fogjuk tenni soha.

Nem lehet kedves közülünk senkire, szembe szállani azokkal, kikkel eddig egy sorban, egy elv mellett küzdöttünk, de ha elveink követelik azt, akkor a hazafiul kötelesség pa-

rancsolja, hogy ostromló állást foglaljunk el azon baj társaink álláspontja ellenében, kik elhagyni készülnek a régi tábort, s hamis tanok hirdetése által akarják bennünk megzsibbasztani az erőt a további küzdelemre.

Mi rendületlenül bízunk a nemzet érzületében. A magyar ellenzék létele nem függ egyesektől. Egyesek meghátrálhatnak, de a nemzed hű marad ez elvekhez s küzdeni fog mellettük mindaddig, míg Magyarország teljes állami önállóságának helyreállításában érvényre jutottak.

Maradunk tehát mi is, akik voltunk — elvben és eljárásban egyaránt. Új elvekre nincs szükségünk, de az eddigiekből sem adunk fel egy hajszálnyit sem. Az ut, melyen haladtunk, helyes; hogy győzelemre jussunk rajta, ahoz nem kell egyéb, mint kitartás a küzdelemben, ernyedetlenség az előretörekvésben s bizalom a nemzet hazafias érzületében. Akikben ez megvan, azok velünk lesznek, s bármily kevesen legyünk, erősek leszünk — erőssé tesz bennünket a hit nemzetünk jövőjének kimarad hatatlan győzedelmében.

A baloldalnak meg van elvi álláspontja, a bihari pontokban, melyeken előbb utóbb egyesülni fognak mindnyájan, kik az oppositiót nem személyes hiúságokra, nem aprólékos érdekek és haszonleső ambitiókra, hanem elvekre — nemzetünk önkormányzati teljes önállóságának érvényesülését követelő elvekre fektetik.

És most még egy szót Csernátonyhoz. Három év előtt nov. 2-án egy czikket írt, melyet a nemzet lelkületűnek emelése iránti égő vágy, az elgyávult meggörnyedés és megalkuvás silány eszélyességének kérlelhetlen ostorozása örök

emlékezetűvé tesznek előttem. Czikkét az elősejtelem következő szavaival zárja be Csernátony:

„Megeshetik, hogy az edzettség zománczát lekoptatja lassankint lelkületem hüvelyéről is az idő vagy betegség a test erejének lazulása vagy a szellem ruganyosságának gyengülése, a nyugalomvágy itt; a nyugalomvágy ott; reményiem azonban, hogy a kopottá válható hüvelyben is éles marad a férfiasság érzelmeinek szablyája mindvégiglen. De h a m e g t ö r t é n n é k v a l a h a — mitől nem tart öntudatom — hogy az e l l á g y u l á s rozsdája mutatkozzék lelkületem nyilvánulásának szablyáján is, porhüvelyének széthullása előtt is: legyen tudtára mindenkinek jó előre, hogy az olyan ellágyulás, vagyis a hazafiság rideg, hősies, tántorithatatlan kitartását követelő szent kötelességek iránti h i d e g s z á m í t g a t á s é s l a n g y o s ó v a t o s s á g d e r m e s z t ő t a n á c s a d á s a i r a nálam sem lehetend más az igazi ok, mint elmém elsatnyulása s lényem összezsugorodása. És a k k o r s z a v a i m r a, bár mily b ö l c s e k g y a n á n t a j á n l g a t n á i s a z o k a t a k i s l e l k ű s é g h i t s z e g é n y p á r t j a, ne hajtson többé semmit senki, a kiben a hazaszeretet nemes tetteket, dicső önfeláldozást, magasztos kitartást sugal egy nemzet jogainak védelmére, érvényesítésére, diadalmasítására, mint sugallóit azoknak, kik mint az ország igazságának vértanúi élnek és fognak élni örökre a becsületes polgárok kegyeletes emlékezetében.“

És én cselekszem, a mint Csernátony mondja. Eddig hevültem büszke tollának lelkesítő szavain mindig, meghajoltam a szabadságszeretetben erős és állami függetlenségünket semmi tekintetnek alá nem rendelő nemes lelkülete előtt; imádtam minden sorát, melyet a nemzeti érzület, a hazafiság, lelkesedés és honszerelem szilárdítására és növelésére leirt — de most már — ellágyulást, lemondást, gyáva megadást javasló tanácsaira nem hajthatok többé.

Igaz, nem a fegyver hatalmával küzdünk, de az elvek hazafias, rideg, tántoríthatlan kitartást követelnek m i n d i g, és a nemzet jogainak védelmére, érvényesítésére, diadalmasitására magasztos kitartás kell ma is.